

Heemkunde kring
DE VIERSCHAER
WOUW

2-'83

De moord op Woutschen kermis

of het proces tegen Pieter Joossen Vossenbergh.

Ongevallen, moord, doodslag. Dagelijks staan de kranten er vol van en opvallend is dat deze berichten door veel mensen tot de laatste letter worden gelezen. Sommige dagbladen brengen zelfs van processen voor de rechtbank hele pagina's nieuws. Natuurlijk speelden zich ook vroeger van dit soort processen af. Veel is bewaard gebleven in de rechterlijke archieven.

Wouw had vroeger een eigen schepenbank met hoge jurisdictie. Wie meer over de schepenbank wil weten, doet er goed aan het boek "Woide...die Wouda" eens door te lezen. Dat boek staat in de bibliotheek, maar is ook te koop op het gemeentehuis of via de heemkunde kring. Albert Delahaye vertelt daar in het hoofdstuk "Wouw in vogelvlucht tussen 1570 en 1813" het nodige over de schepenbank en hij licht er een aantal zaken heel kort uit.

Op een van die zaken, die Delahaye overigens niet aanstipt, wil ik hier nader ingaan. Het verhaal speelt zich af in 1728 tijdens Wouwse kermis. Die vond in dat jaar plaats op zondag 19 september. In het Genachtboek met gebeurtenissen uit de periode 6 juli 1675 tot 23 juni 1733, noteerde drossaart Nicolaas Clement de feiten zoals hij die te horen kreeg. (1)

...dat pieter joosten vossenbergh in de wandeling genaemt lange piet, timmerman wonende binnen desen dorpe van Wouw sig niet en heeft ontsien van op son-dage sijnde den XVIII deser maent september des nae-middaegs omtrent vijff uren op de hoffstede van de weduwe joos vadde staende ende gelegen aen de oostelaersestraet bij de huijsinge van de weduwe Hendrick de poter aen den steenweg deser plaetse als doen af te schieten syn Roer t geen met een kogel geladen

was (na dat hardde worde hadde gehad) en daar mede gequetst den persoon van Adriaen dircken Engelen gewoonst hebbende op het zuijt eynde van Herel gewesen armmeester van Herel voorn. was ofte denselven een wonde toe gebracht in sijns Engelen onderbuijck sodanigh dat den selven is bevonden doodlyck te sijn, ende van welcke wonde ofte quetsure den voorn. Adriaen dircken Engelen den nagt daer aen volgende ontrent elft a twaelft uren is comen te overlijden....

In kort bestek is hier de zaak opgetekend: Met een geweer (Roer) heeft Pieter Joosten Vossenbergh op Adriaen dircken Engelen geschoten waardoor hij in de onderbuik werd geraakt. Aan zijn verwondingen is de man in de loop van de nacht overleden. Dat alles gebeurde nadat er ruzie was ontstaan (hardde worde hadde gehad) op de boerderij van de weduwe Joos Vadde vlakbij het huis van de weduwe Hendrick de Poter.

Wie dit zo leest denkt aan een regelrechte moord en ook de drossaart moet in die richting hebben gedacht want hij vraagt de schepenen toestemming om... "*Pieter jossen vossenbergh over en ter saecke vant voors. bedreve forfait bij edicte en klokkeslag te mogen in dagen en tegens hem nomini officie te procederen volgens de criminele instructie....*" Verder vraagt hij toestemming om hem gevangen te nemen, als hij tenminste gevangen genomen kan worden, want uit het stuk blijkt dat de man voortvluchtig is. Verder wil de drossaart "*syne goederen en effecten annoteren en mede in versekeringe stellen*". Op 29 september 1728 geven de schepenen van Wouw inderdaad toestemming om zo te handelen. (2)

Op 8 oktober maken de schepenen V. Salzgeber en Jan de Bruyn een inventaris (3) op van alle "*mobilaire goederen aankomende pieter joosten vossenbergh, ende bevonde in de huijzinge van adriaan Volckers staande in de agterstraat op den hoek alwaar den voors. pieter joosten heeft gewoonst*".

de mobiele goederen van
"komende" pieter Jooßen
Vassenbergh, inde bewo-
nde huizinge van admi-
ral volkers staande bij
agterstraat op den hoek
elwaer den Voorz: piet.
Jooßen heeft gewoont
Zoo volgt,

Inden Eersten een slaag een
Beijl een hamer, eenige Coors
Bijtels en een Eegenaar Ande.
Gemer bij den einderen geboude
sint een hoot welke de
vrouw van pieter Jooßen
Zegthaar heeft toe te
Corion,
grijs' stalen, twee geleijere
skotels een Tong, vier
Eijzer en gongen,
Een kist

Een deel van de inventarislijst gemaakt door de
schepenen Salzgeber en De Bruijn. (R.A. Wouw nr. 94)

Het bezit van de timmerman was niet bijzonder groot:
*"In den eersten een saeg, een beijl, een hamer, eenige
booren, bijtels en een evegaar inde Camer bij den an-
deren gebonden met een hoet welcke de vrouw van pie-
ter Joosten zegt haar knegt toe te comen.
Vijff stoelen, twee geleyere schotels, een tang,
haart Eyser en hangel.*

Een kist

Nog een bijl inden keuken

*Een saeg met eenige aarde potten en negen tinne le-
pels*

*Een stuck van een boor met een quaaide bijtel en nog
eenigh hout.*

*In de schuure een saegpaart en twee a dry stuckjens
hout, een draeybanck, een schaeffbank, een trog etc."*

Op 11 oktober gaan Johannis Wissels en Jan de Bruyn
nogmaals op stap, nu om de goederen die "leggende ten
huijze van de wed. De Pooter" te noteren. Daar lagen
alleen maar spullen op de zolder:

"op den solder.

*Inden eersten vier stoelen, een wiegh en een Noij-
man deken met eenig rommelderije*

Twee rieken, een bedt etc.

Een hootje met eenige schijven

*een planck en verschijde houte cammen alsmede nogh
eenige eysere bouten." (4)*

Op 26 oktober vinden we in het Genachtboek het verslag
van een "Extra ordinair gerecht gehouden tot Wouw" (5).
De zaak diende slechts kort. Omdat de verdachte niet
was komen opdagen verzocht procureur Van Pelt om een
tweede zitting. Die vindt plaats op 9 november 1728,
de derde zitting op 23 november en de vierde zitting
op 1 februari 1729.

Inmiddels zijn er echter ook andere verklaringen afge-
legd. (6) Op acht november verschenen voor notaris Al-
bertus de Groot, Pieter van der Ouder Aa uit Roosendaal
en Cornelis Andriessen de Waal uit Wouw. Uit hun ver-
klaring komen we meer te weten over de omstandigheden

waaronder de "moord" plaatsvond. Zij verklaren op zondag 19 september "sijn geweest benevens nog meenigte andere personen op een stuck lants gelegen tende den steenweg na oostelaar genaamt de Hoffsteede toecomen- de de wed^e Joost Vadde alwaar met de Bus prijs wierde geschoten, die was opgehangen door de wed^e Hendrick de Pooter..."

Hieruit blijkt dus dat hier een soort van schiettent was ingericht, waarin wed. Hendrick de Pooter, die overigens de schoonmoeder van pieter Joossen Vossenbergh was, schietschijven had opgehangen.

Van der Ouder Aa en De Waal geven verder een ooggetuigenverslag van wat er zich heeft afgespeeld....

"dat de gemelte Pieter Joossen Vossenbergh alias lange Piet staan voor de schietBalie om na voorn. prijs te schieten, zijn doelstock die op de schietBalie lag heeft opgenomen en gehouden heeft na de schijff om daar na te schieten, tot becoming van eenen prijs/ dat gelijck hij bezig was omme syn doelstock na de schijff te houden, den voorn. Vliet met eenen stamper die hij in zijn hand had, wel tot vier à vijfmaal toe daar mede heeft geslagen op de doelstock van hem pieter joossen vossenbergh, alias lange Piet, soodanig dat den stamper daar op onstucken is gevolgen sonder dat sij deponente hebben gehoord dat hij pieter joossen vossenbergh, alias lange Piet, gemelte Vliet eenige de minste reden heeft gegeven sijnde hij pieter joossen doen genootsaakt sijnen doelstock te laten sincken, s keerende hem na den voorn. Vliet en welken doelstock als doen is affgegaan, sijnde het geene daar meede de gemelte doelstock geladen was gevlogen in de grond en uyt de gront weder op gesprongen waar door is gequetst geworden den voorn. Adriaan dircken Engelen....."

Uit deze verklaring blijkt dus dat het om een ongeluk gaat. Pieter Joossen Vossenbergh wil schieten, maar een zekere Vliet, afkomstig uit Rosendaal slaat enkele malen met een stok op het geweer van Vossenbergh. Die moet zijn geweer van zijn schouder afzetten en dat gaat af. De kogel slaat de grond in, springt op en

treft Engelen in de buik.

Een tweede getuigenverklaring is van J. Vredenberg uit Essen, opgesteld op 28 december 1728 (7). Hij weet zich niet alleen te herinneren wat er precies gebeurt is, maar ook wat er gezegd is. Voor Vossenberg ging schieten heeft hij volgens de getuige gezegd...*"isser imant claer offte anders soo schiet ick....."*

J. Vredenberg hoorde daarop iemand antwoorden...*"Piet gij sult oock bort wagten gelijck als wij doen...."*

Omdat er toch niemand gereed was om te schieten moet daarop Pieter Joossen Vossenberg hebben gezegd:

"waerom soude ick wagten ick ben claer; ende ick schiet voor my gelt soo wel als gijlie ende ick hebbe immers gevraeght offter imant van U.L. claer is, ende ick doen u geen bleth, waerom en soude ick dan niet schieten....."

Dan volgt de beschrijving van de man uit Roosendaal, die door Vredenberg wordt omschreven als...*"een persoon genaempt in de wandelingh vliettien..."*, die op het geweer sloeg. De passage die dan volgt wil ik U niet onthouden, omdat daarin zowel beschreven wordt wat er "letterlijk" gezegd wordt, als de mening van de getuige over zo iets "onnoosels":

"...dat de selve busse (geweer RH) naer de aerde sonck ende oock in het sincken den schoet losten ende vloogh een gat uijt de aerde/ dat ick ondergeteeckenden als doen datelijck eenen man hoorde kermen: die al seyde ogh heer jesus mijn kinderen/ dat ick ondergeteeckenden sagh de andere schutters ront om dieen man loopen al seggende ende roepende Ariaen dircken hefft den schoot in den buijck/ waer op ick antwoorden hoe can dat sijn want tis een groot gat in de aerde/ waer op imant van de andere mij antwoorden en seijde: jae maer den kogel heefft hem verhefft/ waer op ick ende meer andere seijden wal dat is onnoosel voor dieen man. t gene ick ondergeteeckenden oordeele waerachtig alsoo onnoosel geschiet te seyn/ want ick den requirant geene de minste questie hebbe tegen imant hooren maeken offte oock geene andere woorden hebbe hooren spreecken als voorschr. staet....."

Uit beide getuigenverklaringen blijkt, dat, in tegenstelling tot wat de drossaart op papier zette, er geen ruzie of iets dergelijks is geweest. Vredenberg voegt daar nog aan toe dat het eigenlijk maar een dom ongeluk is geweest, want hoe is het anders mogelijk, dat de kogel die in de grond sloeg weer opnieuw omhoog kwam om Adriaan dircken Engelen te raken.

In het archief van de raad- en rekenkamer te Bergen op Zoom vinden we ook een verklaring opgesteld door notaris Albertus de Groot van... "*Nicolaas wagemakers lantman woonende op oostelaar jurisdictie van Wouw out omtrent drie à vierensestig jaren en maria dircken Engelen, huisv. van gemelte Nicolaas wagemakers outomtrent vier à vijfenvijftig jaren.....*"(8)

Een verklaring dus van de zwager en zuster van de man die door de kogel werd getroffen.

Zij verklaren dat... "*op den Negentienden september deses jaars immers wel wetende dat het is geweest des sondays op woutsche kermis laastleden, des avonts ontrent ses uren syn gecomen ten huysse van Huy^b van den Bleck woonende binnen desen dorpe van Wouw voors. alwaar sy hebben vinden te bedde leggen Adriaan Dircken Engelen, gewoont hebbende opt suyt Eynde van Herel, haar deponente swager en Broeder respective aan een quetsuere die den selven becomen hadt op woutsche kermis.....*"

Waar het in deze verklaring om gaat is het feit dat Adriaan dircken Engelen het Pieter Joossen Vossenbergh vergaf dat hij hem geraakt had. In de verklaring vinden we dat met de volgende woorden vermeld:

"...gevraagd hebbe off hij het selve den voorn. pieter joossen niet en was vergevende/ die daar op antwoorden van ja, sulcx hem te vergeven, gelijk sy deponente het selve van voorn. pieter joossen meede syn vergevende voor soo veel hem aangaat, sonder hem desweegens eenige moejelijkheeden aan te doen soo in regten als daar buyten/ verclaarden sy deponente verders dat den voorn. Adriaan dircken Engelen, en den gemelten pieter joossen altoos goede vrienden syn geweest

en veel met den anderen hebben gehandelt en geconverseert, sonder dat sij oyt ofte oyt hebben gehoort verstaan ofte gesien dat de selve eenige de minste woorden diverente ofte verschillen met den anderen hebbe gehadt....."

Daaruit blijkt dus nog eens overduidelijk dat Vossen-berg en Engelen vrienden waren en het zeker niet ging om een of andere vete.

De drie genoemde getuigenverklaringen zijn gevoegd bij een gratieverzoek dat Vossen-berg schreef naar de hertogin Douarie van Aremberg en Aarschot, de voogdes van de minderjarige markies van Bergen op Zoom.

Op het verzoek staat de aantekening dat...*"dese request benefens de annexte documenten worden gestelt in handen van de drossard van Wouw, ome den Raad op den Inhoud binnen veertien daghen naer insinuatie te berigh-ten. Aldus gedaen in den Raede Binnen Bergen op den Zoom deses 20e april 1729....."*(9)

Hoe de drossaart hierop reageerde en wat de uiteinde-lijke beslissing op het rekest was, heb ik niet kunnen vinden. Wel kwam op 1 maart 1729 de vierschaar opnieuw bijeen voor een "extra ordinair gereg"(10). Daarin worden Pieter Joossen Vossen-berg al zijn rechten ontnomen en verder wordt besloten hem...*"te bannen uyt dese heerlijkheijt Wouw en het geheele marquisaat van Bergen op Zoom op poene soo hij naamaals mogte connen worden agterhaalt soodanigh, dat hij kome te geraeken in han-den van de justitie, dat hij als dan over en ter saeke vande manslaghe en andere forfaits aan hem ten processe te laste gelegd sal werden gestraft andere ten Ex-emple (voorbeeld RH) sodanigh als naar Exigentie (eis RH) van het regt en meriten van zaaken sal worden be-vonden....."* Verder staat in het vonnis te lezen:
....*"de overige goederen te verclaren geconfisqueert en verbeurt te syn ten behoeve vanden heer....."*

Dat dat vonnis, althans wat de verkoop van de goederen van Pieter Joossen Vossen-berg betreft, werd uitgevoerd blijkt uit een "Reeckeninge Bewijs ende reliqua" van

gevend de zijn mond
- 10 ² / ₂ meij J. C. Bartius de groot
ende Hendrick
van Misspelin
ende dat van
J. C. Gene, dy
rendanten sel.
ben ontfangen
van de vercopte
goederen van
pieter Joossen
vossenbargh, vercopt

Een deel van de rekening van de verkoop van de
goederen van Pieter Joossen Vossenbargh.
(R.A. Wouw nr. 2594).

21 maart 1729 (11). Hendrik van Mispelen en Sebartus de Groot verklaren dat de verkoop van de goederen van pieter Joossen Vossenbargh heeft opgebracht een bedrag van "ses gld Dartien stuijvers agt penning". Aan het eind van de afrekening blijkt echter dat er een tekort is na aftrek van alle kosten die gemaakt zijn voor het proces van 341 gulden en 17 stuivers. De gemeente moest dit tekort aanzuiveren en blijkens een aantekening op de rekening is dat ook gedaan per 10 mei 1730.

Een goed lezer zal opgemerkt hebben dat in het vonnis wordt gesproken over andere "fortfaits" (misdaden RH). Van een van die zaken vond ik een aantekening, geda-teerd op 8 oktober 1728 (12).

Meester hoefsmid Antoni van Wemmesen legde voor de schepenen van de heerlijkheid Wouw een verklaring af over een zaak die zich afspeelde...*"ontrent drij ja-ren geleden, sonder inde precisen tijt agterhaalt te willen sijn, wanneer hij benevens Wouter buicken was afbrekende een gedeelte van eenige steenen blockhuij-sen op het castel van desen dorpe..."*

Pieter Joossen was toen bij de smid gekomen om met hem een "deal" te sluiten:

..."daer is soo veel eijser in van een arm dickte Ik sal u daer van soo veel brengen als gij wilt geeft ons daer voor maar gelt om jenever te koopen/antwoor-dende hij comparant daer op Ik wil dat eijser niet heb-ben, gij cont het brengen daer gij wilt....."

Mogelijk dat Vossenberg nog meer op zijn kerfstok had, want in 1724 diende voor de schepenbank nog een zaak van hem tegen Barbara Carls de Deckere weduwe van Dingeman Cornelis Houtepen. Wat die zaak behelst heb ik niet bekeken omdat die toch geen licht zou kunnen werpen op de "moordzaak" van 4 jaar later (13).

In het kader van dit artikel heb ik nog wel even de persoonlijke gegevens van de "hoofdpersonen" nagezocht. Pieter Joosse was geboren in Zoersel in België. Op

Comparande voor Schepers der Gerechticheit Wain,
 Antoni van Wemmes, m^r Roefmit woonende binne
 dese, dorpe sijnde van Com out tiffen, de 30de jaren,
 die welck na voorgaende regtelijcke Citatie te yfde
 van de, wel d^r geftinge, Gese Nicolaes Clement
 Droffest van, Giet Zuyt, en Westquasties der mas,
 quijfets van, Berge, optz, Zoon Ratione offici, onder
 folemnely, seden dem alin beaarslijcke geftaet en
 afgenome, Graft getinght Palaest, en gedeponeest
 waer en waersagtige te sijn, dat piter Jooff, Jude
 wandeling, Jeynunt lange piter timmerman binne
 dese, dorpe was, outsent ~~van~~ jare, geldet wannes
 an benevont ~~Wantes~~ binck, nab afbrekende
 en gedeele van, eenige, bloeckmijse, op het oeffel
 van dese, dorpe, tot diffiniete mal, is gecom, en
 de, comparant seggende daer is (benotende
 in die bloeckmijse,) so veel eijer in van, een
 arm dicke ja jul in daer van, so veel brenge,
 als gij wilt geft ~~an~~ daer voor maer gelt
 en jener te doope, antwoordende gij
 Comparant daer op ja wil dat eijer niet
 hebbe, gij cont het brenge, daer gij wilt,
 voor redene, van, wakenpaallegent de, Compa-
 rant dat het geent voorst staet den nog in gode
 en, verse geteigenisse is, galdis onder folemnely, de
 gedaen, en, geoffest op de, d^e octob^r na d^e presentie
 van, saldgheb^r en, ja, doering n^e teygening,
 Balz Gledet
 Jan de binijn

De verklaring van de Wouwse hoefsmid over de dief-
 stal van ijzer op het kasteel. (R.A. Wouw nr. 251).

5 mei 1725 deed hij ondertrouw met Maria Hendrikse Depooter die was geboren te Wouw. Op 27 mei 1725 trouwden zij voor de predikant. Pieter Joose was toen weduwnaar van Cornelia Houtepen (vandaar de rechtzaak in 1724). (14)

Adriaan Dircken Engelen was geboren in Wouw, hij deed op 28 januari 1708 ondertrouw met Willemke Janse Dogge. Op 12 februari 1708 trouwden zij voor de predikant. Hij overleed op 20 september 1728 (15). In de collectie Doop-, Trouw- en Begraafboeken van Wouw vinden we op die datum: "In pago 20 september. Obijt Adrianus dircken Engelen. Sacris munitus sacram." (16).

Vermeldenswaard is nog dat dit najaar in Oud Gastel de nakomelingen van Adriaan dircken Engelen feest viëren. Er wordt dan een gouden bruiloft gevierd (17). Ter gelegenheid daarvan wil men een boekje laten verschijnen met interessante gegevens over de familie. Deze zaak verdiend daarin zeker een plaats al zal die niet als een van de hoogtepunten uit de familiegeschiedenis beschreven worden.

René Hermans.

Noten:

1. R.A. Wouw inv.nr. 94, criminele rol "Genachtboek".
2. R.A. Wouw nr. 94.
3. R.A. Wouw nr. 94 en nr. 251.
4. R.A. Wouw nr. 94 (bladzijden ongenummerd).
5. R.A. Wouw nr. 94
6. Dossiers inzake de vonnissen van schepenbanken in het markizaat die aan de markies zijn voorgedragen om voor gratie of vermindering van straffen in aanmerking te komen. Arch. Raad- en Rekenkamer 286. G.A. Bergen op Zoom.
7. A.R.R. 286.
8. A.R.R. 286.
9. A.R.R. 286.
10. R.A. Wouw nr. 94. Bijeenkomst vierschaar 1-3-1729. (de bladzijden zijn niet genummerd).
11. R.A. Wouw nr. 2594 (hoofdst. boedels en boedelrekeningen; Pieter Joossen Vossenbargh. 1730).

12. R.A. Wouw nr. 251. Processtukken van de drossaart tegen Pieter Joossen, alias Lange Piet. a.d. 1728.
13. R.A. Wouw nr. 1666.
14. DTB Wouw nr 9, fol. 96.
15. DTB Wouw nr. 9, fol. 30.
16. DTB Wouw nr. 7, tweede deel.
17. Vriendelijke mededeling van de heer Jonckheere, werkzaam bij het streekarchivariaat Nassau-Brabant.

De stukken van het rechterlijk archief van Wouw liggen in het depot van het rijksarchief in 'sHertogenbosch.

Deze uitgave werd mede mogelijk
door financiële steun van de
Rabobank Wouw-Kruisland

VAN HET MARQUISAAT VAN
erkerhof slikken
Hildernisse en